

УДК 111.32:159.9.016.1
DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.2.5>

Починок Ірина Борисівна
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та культурології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0002-6845-6384

Григорків-Коротчук Ірина Романівна
кандидат філософських наук,
асистент кафедри філософії та культурології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0001-5379-4818

ФЕНОМЕН ТІЛЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

Актуальність даної проблеми зумовлена фундаменталізацією тілесності як інтегративного феномена співвідношення тіло-душа-дух, що демонструє свою зростаючу значущість у філософії, конкретних науках, літературі, мистецтві, медицині, релігії, новітніх технологіях. При цьому тілесність усвідомлюється як соціально-культурний феномен єдності природних, когнітивних та ціннісних вимірів буття людини у її самоідентичності та інтегрованості у світ. Міждисциплінарний характер цієї проблеми імплікує **мету статті** – на основі аналізу еволюції філософських інтерпретацій тілесності виявити її атрибутивні ознаки як необхідну передумову її подальших досліджень. У реалізації цієї мети **методично використані** феноменологічні настанови і принцип єдності логічного й історичного, що орієнтують на сутнісне розуміння феноменів. В результаті дослідження з'ясовано таке: у вихідних інтуїціях тілесного духу і одухотвореної плоті тілесність постає переважно негативно з огляду на догмат гріховності тіла та статус тіла як первинного об'єкта випробувань людини. Аналіз тілесності у гносеологічних контекстах (Новий час) виявляє її роль у подоланні панлогізму трансцендентального суб'єкта і наповненні його чуттєво-предметним змістом; водночас її інтенція на вторинні якості об'єкта не узгоджується з орієнтацією науки на істинне і всезагальне знання, внаслідок чого тілесність відсувається на периферію досліджень. Зміщення тілесності в антропологічну площину супроводжується її легітимацією та усвідомленням багатства її евристичного потенціалу. Зокрема, вона слугує основою смислоконститууючої активності ноєзо-ноєматичних структур інтенціональної свідомості (феноменологія), засвідчує безпосередню даність, відкритість, трансценденцію, проблематичність людського існування (екзистенціалізм), виражає особливості людського буття як суспільного співбуття та розмаїття сучасних тілесних практик.

Висновок. Дослідження тілесності у різних контекстах філософського змісту оприявлює такі її атрибути як субстанційність, дорефлексивність, засадничість, одухотвореність, горизонтність, символізм, які можна розглядати в якості передумови її поглибленого дослідження та як чинників трансформації сучасної методології науки, припускаючи високу ймовірність формування нової («соматичної») дослідницької парадигми.

Ключові слова: трансцендентальний суб'єкт, гносеологічні дихотомії, тіло, тілесність, екзистенція, постмодернізм, феноменологія.

Актуальність дослідження зумовлена потребою усвідомлення статусу тілесності в експлікації засад некласичного філософування, визначенні шляхів інтеграції гуманітаристики і природознавства, обґрунтуванні принципів міждисциплінарних досліджень, а також культивуванні соціальних практик, спрямованих на подолання різних форм утопізму, технократизму, відчуження і розбудову людиномірного еко-соціо-культурного універсуму. Феномен тілесності

демонструє зростаючу значущість не лише у філософії, але й у конкретних науках, літературі, мистецтві, релігії, медицині. Важливо враховувати й те, що система різноманітних впливів держави на тілесність є основою як маніпулятивних технологій щодо думок і діянь громадян, так і терапевтичних методик зміцнення їх здоров'я.

Стан розробки теми характеризується зростанням дослідницького інтересу до проблеми тілесності, з'ясуванням її сутнього, способів ідентифікації та значення в освоєнні людиною світу. Ця тенденція особливо проявляється у філософсько-антропологічних дослідженнях. Відповідно до цього сформувалися головні напрями тематизації тілесності. Аналізу підлягає передовсім генеза історико-філософських ідей тілесності в контексті дихотомій душа-тіло, суб'єкт-об'єкт, трансцендентне-іманентне, апіорне-апостеріорне. Окрім цього тілесність осягається як самодостатній феномен, її життєво-практична та епістемна значущість. Ці підходи мають надійний фундамент і ґрунтуються на дослідженнях проблеми тілесності у посткласичній західноєвропейській філософії (М. Гайдеггер, Е. Гуссерль, С. К'еркегор, Г. Марсель, М. Мерло-Понті, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартр, З. Фройд). В останні півстоліття інтенсивно розвиваються постмодерністські дослідження змісту, функцій і смислу соціально-тілесних практик (А. Арто, Р. Барт, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, В. Райх, М. Фуко). У вітчизняних дослідженнях тілесності акцентується на її гуманітарних аспектах з урахуванням співвідношення фізично-біологічних та соціально-культурних вимірів людського буття (К. Бондар, Г. Валенса, О. Гомілко, О. Івашина, В. Косяк, О. Муха, Я. Потапенко, Л. Сидоренко). Отже, є підстави вважати, що проблема тілесності усе більше універсалізується і зумовлює необхідність її поглибленого дослідження.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу головних етапів еволюції ідеї тілесності у філософських контекстах виявити її визначальні характеристики. Реалізації цієї мети методично підпорядковані феноменологічні настанови і принцип єдності логічного та історичного в їх орієнтації на сутнісну і смислову дескрипцію тілесності як інтегрального феномена системи тіло-душа-дух. При цьому за вихідне візьмемо розуміння тілесності як закорінених в активності мозку і нейрофізіологічних процесах якостей, сил та знаків поведінки людини у нерозривній єдності з її психо-ментальними та ціннісно-смисловими особливостями [див.: 5, с. 43-48].

Виклад змісту. Перші уявлення про тілесність сягають синкретичних і теологічних інтерпретацій єдності душі і тіла. Тілесність зазвичай усвідомлюється як результат перетину і взаємодії матеріального (речовинного, фізичного) та духовного (ідеального, мислимого) порядків буття у формі тілесної душі (античність) та одухотвореної плоті (середньовіччя). У тлумаченнях субстанційності тілесності переважають ті чи ті первні, але до них вона не зводиться і за аналогією з невичерпним багатством сутності людини уявляється як вельми складна й утаємничена реальність. За християнською традицією визначальною субстанцією людини є душа, що споріднює її з Богом, а тіло є об'єктом підступності Диявола та свободи волі, втіленням зла і гріховності людини, а тому тілесність розглядається негативно, у зв'язку з чим першорядного значення набуває імператив «приборкання» плоті, і ця місія передбачає використання різних терапевтичних практик.

Усвідомленню специфіки тілесності сприяли узагальнені на ідеях дуалізму гносеологічні новації Нового часу. Декартівське протиставлення *res corporea* і *res cogitans* (речі тілесної і мислячої) визначало стратегію філософських і конкретна наукових досліджень. У «тілесногенних ситуаціях», що при цьому виникали, головними були два взаємопов'язані моменти. По-перше, зосередження природознавства на розмаїтті природних тіл, їх речовинних, організмичних, енергетичних якостях стимулювало питання про сутне тіла у контексті пізнавального досвіду, а отже його зіставлення з мислячою субстанцією. У зв'язку з цим тілесність осмислюється у горизонті суб'єктивності як сплав чуттєвості та інтелекту, зокрема: властива суб'єкту єдність його чуттєвості та ідей (Юм, Берклі), предметність у значенні синтезу просторово-часових форм споглядання та категорій розсудку (Кант), співвідносні з одиссеєю духу, його розгортанням у природі формоутворення (Гегель), зміст досвіду у сенсі закономірного зв'язку чуттєвого

та раціонального, де логічно мислиме виконує провідну конструктивну роль (неокантіанство), предметностей свідомості в їх поєднанні з природними тілами (описова психологія). По-друге, верховне законодавство трансцендентального суб'єкта, що, як вважалося, володіє універсальними ідеями у їх орієнтації на «первинні» якості об'єкта (протяжність, фігура, величина, рух), гарантувало отримання об'єктивної та всезагальної істини. Водночас цьому суперечила наявна у пізнавальному досвіді чуттєва компонента: спрямована на «вторинні», суб'єктивно забарвлені властивості речей (запах, колір, смак, звук), вона продукувала недостатньо обґрунтоване знання, що ставило під сумнів аподиктичну достовірність моделі трансцендентального суб'єкта. Із цих причин евристичне значення тілесності маргіналізується, а сама вона відсувається на периферію досліджень – обставина, якій суперечило непересічне значення феномена тілесності у духовному та практичному освоєнні світу.

Слід зазначити, що окреслені вище гносеологічні колізії довкола проблеми тілесності неявно вказували на позитивні можливості епістемної актуалізації її дослідницької специфіки. Йдеться передовсім про подолання обмеженостей метафізичної конструкції трансцендентального суб'єкта, наділення його тілесністю, як доконечною передумовою його автентичності у єдності життєво-практичних і соціально-культурних вимірів суб'єктивності та активізації її пізнавального потенціалу. Введення тілесності в структуру трансцендентального суб'єкта не просто спростовувало його самодостатність і панлогізм, а вказувало на неусувність у ньому матеріальної чуттєвості як чинника його просторово-часової (історичної) та знаково-символічної (соціокультурної) визначеності. При цьому чуттєвість у структурі свідомості витлумачується не так в аспекті її фізіологічних механізмів та біологічної адаптації організму, як в модусі соціальних і ціннісно-сміслових виявів людського буття. Важливим моментом тут було й те, що розв'язання проблеми подолання традиційного протиставлення суб'єкт-об'єкт, тіло-душа, трансцендентне-іманентне усвідомлювалося як залежне від цілісності пізнавального досвіду, що, як вважалося, забезпечується стабілізуючою дією тілесності. При цьому тілесність уявляється не об'єктно й організмично, а як неусвідомлюваний горизонт людського досвіду, слугуючи неявно основою людиномірності об'єктів природи і культури. Слід врахувати й те, що позитивному зміщенню проблеми тілесності сприяли психоаналітичні дослідження сфери підсвідомого, усвідомлення важливості в житті людини таких її якостей як страх, відчай, ейфорія, смерть, а також зростання «питомої ваги» в культурі феномена тілесності (індустрія розваг, театр, спорт, мода, нетрадиційна медицина). Ще раніше цю проблему радикалізував Ф. Ніцше. Мислитель доводить, що людське тіло є більш вражаюче, ніж ідея «душі», оскільки через нього тече світовий потік органічного, відтак воно своєю енергією забезпечує життя людини, підтримує інтелект, заряджає волю, загострює відчуття, а тому свідомість, розум, душа, дух не визначальні чинники людського буття, насправді вони підпорядковані тілу, мають тілесний характер і слугують засобами посилення «волі до влади». Відповідно у дослідженні тілесності тісно переплітаються епістемні та екзистенціальні підходи, а сама вона набуває універсальне значення. «Її центральне положення обумовлене тим, – зазначає О. Гомілко, – що саме за допомогою концепту тілесності видається можливим подолання редукції феномену людини до самосвідомого суб'єкта та буття до суцього. Він стає наріжним каменем обґрунтування нового типу універсальності людини, котра враховує те, що остання є живою тілесною істотою. Тоді, коли *soma* стає рівноправним і самостійним партнером *cogito*, процес ресоматизації набуває чинності» [2, с. 24].

Характерною у цьому відношенні є пов'язана з феноменологією рефлексія тілесності, що зосереджується на досвіді живого тіла як людського способу буття-у-світі, його пізнання та самоосмислення суб'єкта. Так, у феноменології Е. Гуссерля поняття «живе, власне тіло» витлумачується як «центральна ланка» процесу конституювання світу позапокладених один одному об'єктів у широкому діапазоні від фізичних речей до регіональних і загальних онтологій. Живе тіло постає як корелят смислотворчої активності свідомості у єдності її даючих активів (ноез) і покладених ними предметностей свідомості (ноем). При цьому беруться до уваги лише сутнісно-тілесні виміри ноезо-ноематичних структур, що зумовлюється головною метою

гуссерлівських пошуків розбудови абсолютно надійного фундаменту знання задля реалізації програми філософії як строгої науки. Сутнє тілесності проявляється в міру розгортання і взаємодії процедур епохе, дедуктивного аналізу, інтенціональності, ідеації, конституювання. Загальну схематику цього процесу Гуссерль демонструє на прикладі конституювання «регіону річ». Ще до будь-якого теоретичного пізнання свідомість на основі чуттєвого досвіду і властивих йому «речовинних схем» конструює ідею «речі» як фундаментальне утворення. При цьому «сенсуальні схеми» забезпечують перцептивне конституювання речі в її матеріальності, просторово-часових вимірах та динаміці. Її субстанціально-каузальні якості пов'язані з мисленевою активністю індивідуального суб'єкта, а інтерсуб'єктивно-тотожна «річ» узгоджена на узгодженні позицій багатьох суб'єктів. Тобто, епістемне значення тілесності розкривається через аналіз взаємодії чуттєвості, розсудку і розуму. Зазначаючи, що схематика конституювання «регіону річ» є базовою і повинна переноситися на всі регіони предметів згідно самої проблеми та методу, мислитель водночас наголошує, що розбудова предметних утворень вищого порядку (держава, право, церква, цінності, звичаї) передбачає зміни самої дослідницької рефлексії, її гілетичних і ноєзо-ноематичних засад, специфікуючи весь конституюючий процес. Доцільність такої інтерпретації тілесності засвідчується хоча б тим, що, скажімо, навіть одна і та ж річ у досвіді науковця і теолога, письменника і митця набуває різних предметностей і смислів, тобто її сутність, ідея, істина (феноменологія їх зближує) залежить від досвіду тілесності.

Суттєві виміри тіла і тілесності розкриває екзистенціалізм, зміщуючи їх розгляд з епістемологічної в антропологічну площину. Екзистенціалізм підпорядковує методичні настанови гуссерлівської феноменології аналізу одухотвореного тіла, його фактичності, даності «для іншого», значення в комунікативному досвіді та формуванні душевно-духовних якостей людини й утвердження її як активно діючого суб'єкта. Відповідно й екзистенціали (самітність, страх, жах, відчай, відраза) постають у модусі тілесності і досліджуються з плюралістичних позицій залежно від контекстів і теоретичних засад тих чи тих концепцій, що, звісно, призводить до різних висновків. Характерними тут є дослідження цієї проблеми Ж.-П. Сартром і М. Мерло-Понті.

Ж.-П. Сартр розглядає цю проблему в аспекті подолання протистояння свідомості і буття на основі аналізу відкритого і трансцендуючого людського існування, головним атрибутом якого є свобода. Мислитель вважає, що автентичність тіла і тілесності виявляється лише в контексті соціальної онтології, акцентуючи на дорефлексивноданому «живому тілі» як вираженні особливостей нашої екзистенції у формі тілесних інтенціональностей, первинних перцепцій, схем мислення і горизонтів світобачення. При цьому він виокремлює такі аспекти даної проблеми.

– *Фактичність тіла як буття-для-себе.* Йдеться про тіло саме собою в умовах фактичності як «занедбаності» або «покинутості» людини, принципової проблемності її життєвого світу, неусувного протистояння у ньому хаосу і логосу, смислу й абсурду. Людина фатально втягнута у непередвизначені ситуації і це прирікає її на вільний вибір, доцільну організацію умов свого життя та відповідальність. Ці обставини якнайперше активізують наше тіло. Ми передовсім «проживаємо тілом» у значенні вихідного пункту нашого світовідношення, основи сприйняття й освоєння дійсності, первинного інструмента свободи, трансцендування, реалізації життєвих проєктів і похідних від них вторинних інструментів у сенсі прагматичної значущості предметів нашого досвіду.

– *Тіло-для-іншого.* Передбачає взаємодію «я» – «інший» на спільному перцептивному полі. «Я» зацікавлене в «іншому», оскільки той відкриває в «я» щось невідоме і нове. Але «інший» зазвичай сприймає моє «я» як тіло-об'єкт, тобто, річ серед речей, організм, ресурс, засіб і не враховує його суб'єктивність. Тим-то для «іншого» тіло постає «переважно магічним об'єктом». У зв'язку з цим доконечним стає розгляд тілесності комплексно, тобто, в інтерсуб'єктивному вимірі.

– *«Третій онтологічний вимір тіла»* Ж.-П. Сартр визначає як «моє фундаментальне відношення з іншим», яке досить парадоксальне і сповнене напруги. З одного боку, бачення «іншим»

тілесності мого «я» є важливою передумовою моєї автентичності, самоідентичності та відповідальності, а з іншого – ця оптика мого тіла робить мене заручником створеного «іншим» образу моєї тілесності, зумовлюючи появу в мене відчуття скутості, сором'язливості і навіть дисгармонії мого світовідношення. Окрім цього, моя тілесність у царині всезагальності зазнає тиску анонімних сил. Важливо й те, що «інший» – це не логічно прозорий і досконалий суб'єкт, йому властиві ознаки утаємниченості та упередженості. Відтак мої стосунки з «іншим» не виключають конфліктності, конкретні форми якої філософ розкриває в аналізі феноменів любові, мазохізму, садизму, байдужості. В цілому «тілесний негативізм» Ж.-П. Сартра є відлунням важких уроків двох світових війн, соціально-політичних криз, відчуження та абсолютизації мислителем свободи, адже за будь-яких межових ситуацій передовсім тіло зазнає доленосних випробувань.

Більш позитивно тему тіла і тілесності розвиває М. Мерло-Понті. Він показує, що тіло «живе», «одухотворене», «феноменальне», «потенційне» – це органічна цілісність соматичних, психічних і духовних якостей «людини здатної». Сутність тілесності філософ розкриває у контексті таких атрибутів тіла:

– *Засадничість*. Завдяки тілу і тілесності людина засвідчує безпосередню даність своєї екзистенції, своє входження у світ, відкритість йому, здійснює первинне відкриття себе, інших індивідів та феноменів природи і культури, які при цьому набувають додаткових (когнітивних та ціннісних) вимірів. Ця інтегруюча першоосновність тіла забезпечується передовсім всеохоплюючою здатністю сприйняття як його головним атрибутом. Порівнюючи статус тіла у світі з місцем серця в організмі, Мерло-Понті зазначає, що воно постійно підтримує життя, утворюючи разом зі світом єдину систему.

– *Анонімність*. Попри те, пише мислитель, що тіло завжди моє, забезпечує сприйняття зовнішніх об'єктів, однак, «своє тіло я сам не спостерігаю», воно має свій світ і сповнене таїни. Та саме цією загадковістю тіло неявно здійснює вихідну категоризацію світу, викликає до себе інтерес з боку «інших» і є предметом наукових і позанаукових досліджень. Підвищена проблемність і загадковість цілісного й одухотвореного тіла, як це не парадоксально, стимулює наше розуміння процесів олюднення світу та посилення обґрунтованості наших знань про світ.

– *Мірність тіла*. За Мерло-Понті, тіло, будучи найпершим «провідником буття у світ», своєрідною «віссю світу», «якорем», що закріплює нас у світі, «вартовим» наших слів і діянь, постає також «універсальним вимірювачем» і разом з іншими структурами нашої суб'єктивності підтримує цілісність та гармонію життєвого світу людини. Природно, що всі зміни у доквіллі так чи інакше мають тілесний характер і вимірюються нами за їх впливом передовсім на тіло людини. Водночас слід враховувати, що в усіх цих ситуаціях самоідентичність тіла має не статичний, а динамічний характер і передбачає самооновлюваність і синергію тілесних структур і функцій у контексті динаміки людської екзистенції, її свободи і креативності і в цьому відношенні тіло як «ядро живих значень» можна «порівняти з твором мистецтва».

– *Горизонтність*. Різні метаморфози тіла не виключають його місію покладати за допомогою «тілесних схем» горизонти бачення речей і людей. Стан і топос тіла окреслюють перцептивне поле, актуальні і потенційні перспективи нашого світовідношення. Цей «тілесний перспективізм» – не що інше як вияв реальних інтенцій людини на належне, її трансцендування, свободу вибору та реалізацію життєвих проєктів. Відповідно усі чинники і феномени цих процесів набувають людиномірності та ціннісної визначеності. Філософ доводить, що нейтральних відчуттів не існує, оскільки у своїй інтегрованості у «кругообіг» нашого життя вони наповнюються людськими значеннями. Екзистенційно-сміслова змістовність властива й таким просторовим орієнтирам як верх-низ, ліве-праве, далечінь, глибина, відносний рух, життєвий простір тощо. Зрештою, діалог, взаєморозуміння, співпраця «я-інший» узаasadничені на нашому існуванні як спів-існуванні в межах тілесного природно-соціально-культурного універсуму.

– *Символізм*. Людина виражає себе у тілесних жестах, способах поведінки, стилях життя, за якими приховуються певні мотиви, цінності та ідеали. Втілюючи єдність об'єктивного

і суб'єктивного, означуючого і означуваного, ці вираження набувають знаково-символічної визначеності, узагальнюючись мовою. Відтак тілесність стає важливим складником лінгвістичного досвіду і предметом герменевтичних інтерпретацій. Тілесна символіка слугує невичерпним джерелом і основою культурної творчості, яка експериментує не просто з речами самими собою, а з тим, *що і як* вони символізують, тобто, їх тілесними формами, значеннями і смислами.

Сучасний постмодернізм акцентує увагу на тенденції соціалізації тілесності, її інтегрованості у знеособлені структури суспільства, досліджуючи її з позицій плюралізму, де умовно можна виокремити як взаємодоповнюючі соціологічний і культурологічний підходи. Тілесність розглядається у єдності з живим організмом, але з ним не ототожнюється і уявляється немов би розлитою по структурах і механізмах соціально-культурних інтеракцій, осмислюючись у формі певних аналогій і метафор на кшталт «тіло-без-органів», «техніка тіла», «поверхність», «ландшафт», «текст», що в цілому узгоджується з постструктуралістською програмою деперсоналізації суб'єкта. Характерною тут є інтерпретація тілесності у творчості М. Фуко. Філософ розкриває обмеженість ідеї «чистого» мислення, принципову неелімінованість зі свідомості тілесної компоненти, а відтак обґрунтовує взаємодоповнювальну кореляцію типів мислення і типів чуттєвості, механізмів соціальних практик та відповідних їм типів тілесності. Тілесність у якості об'єкта і продукту міжлюдських комунікацій у лікарні, школі, тюрмі, казармі постає водночас «тлом» фіксації норм і законів, що легітимізують і регулюють ставлення суспільства до тіла і пов'язаних з ним сексуальності та хвороб. На цій основі, доводить мислитель, базується вся система гуманітарного знання, сутне якої мислитель виражає поняттями «позитивність», «архів», «історичне апріорі», «код знання», «дискурс», «епістема», зауважуючи при цьому, що його концепція – це вираження суспільного запиту, «мораль громадянського стану; вона володарює нашими паперами» [6, с. 29]. «Пізній» Фуко, однак, відходить від знеособленого тлумачення тілесності, він вивільняє її зі схем «нагляду і покарань» і розглядає її як важливий чинник самоздійснення «суб'єкта хтивого» (носія пристрастей, бажань, потягів), тобто, самодостатнього індивіда, що утверджується на засадах свободи, вільного вибору своїх життєвих проєктів і наявних у суспільстві умов та засобів їх реалізації.

В цілому, постмодернізм наголошує на анонімності тілесності як вищому синтезі природних і соціальних, чуттєвих та інтелектуальних моментів людського досвіду, що у своїй взаємодії утворюють специфічний універсум. Світ тілесності – непередзаданий, відкритий, неостаточний, йому властиві перманентні становлення й оновлення, а тому його феномени вкрай проблематичні для раціонально-об'єктивуючих підходів. Специфіку цього світу Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі виражають абстракцією «тіло-без-органів». Йдеться не про логічне поняття чи художній образ реального тіла людини, а штучний конструкт уявних станів тілесності, що можуть виникати внаслідок максимальної напруги її енергетичних і психо-емоційних потенцій, блокуючи при цьому функціонування органів і адаптивних сил організму. Це тіло не залежить від зовнішніх умов, структурно-функціональної злагодженості органів та «тілесних схем», воно втрачає антропоморфний характер і постає безпосередньо як специфічне утворення – результат надмірних емоціогенних ситуацій, своїх рухів, їх спонтанності, інтенсивності, ритміки тощо, оприявлюючись іманентно у формі граничних афективно-вольових станів. На безособовість та інтенціональність тілесності як лібідального потягу, що має пріоритет відносно всього фігурального, вказує Ф. Ліотар.

Постмодерністсько-культурологічні тлумачення тілесності сягають властивого культурам народів світу архетипу тіла, що охоплює широкий спектр значень від його сакральних смислів і до ритуальної символіки тілесних контактів індивідів у різних життєвих ситуаціях. Це дає підставу розглядати тіло як медіум взаємодії хаосу і логосу, стихії та порядку світобудови, сценарії якої воістину безмежні, слугуючи невичерпним джерелом сюжетного багатства духовної творчості. М. Гайдеггер у зв'язку з цим зазначає, що досвід тілесності як сплав здатності людини освоювати простір, торувати і утримувати шляхи, уміти вслуховуватися у ландшафт суттєво впливає на динаміку сторін «четвериці» і смислонаповнення людського життя.

Мислитель вважає, що будь-яка форма облаштування життя людини на землі покликана забезпечити місцеперебування святих і людських сил, світу людини як тут-буття (Da-sein), що одвічно перебуває у грі божественного і смертного, небесного і земного. Ця легітимація концепту тілесності уможливорює повноцінне й адекватне осмислення цілісності людського буття, а його залучення «до парадигми сучасного мислення дозволяє узгодити різні типи раціональності на підставі нових критеріїв та ресоматизаційної стратегії, здійснити рекодування багатьох культурних сенсів, визначити специфіку функціонування основних соціокультурних практик» [3, с. 123-124].

Слід також зазначити, що постмодернізм включає поняття тіла і тілесності в один ряд таких концептів як слід, грама, вуаль, щеплення, гібрид, розрізнення, складка тощо, спрямовуючи їх проти універсалістських амбіцій класичної філософії як метафізики з метою такої її реконструкції, яка б уможливила вільний від будь-яких демаркацій стиль філософування і рівноправність філософії серед інших форм духовного діалогу людства. Тим-то цілком логічною є постмодерністська ідея письмового тексту як специфічного тіла (Р. Барт), перехід з «вторинної писемності» як породження Розуму у «первинний» світ реальності письма як вихідної жестової тілесної практики (Ж. Дерріда), а відтак з урахуванням цих трансформацій – дослідження інших проблем.

Висновки. Філософський аналіз тілесності зосереджується передовсім на її ролі у забезпеченні цілісності досвіду людської суб'єктивності шляхом взаємоузгодження її духовного і матеріального первнів. Залежно від дослідницьких контекстів тілесність специфікується і набуває відповідних значень: чинника подолання монополії трансцендентального суб'єкта і пов'язаних з цим гносеологічних дихотомій (класична філософія); гілетичної основи ноєзономатичних структур і смислопороджуючих процедур свідомості (феноменологія); феномена, що засвідчує безпосередність та відкритість людського буття у світі (екзистенціалізм); вираження чуттєво-тілесних практик як втілення соціально-культурних взаємодій і корелятивів мислення (постмодернізм). Атрибутивні ознаки тілесності, що при цьому викристалізуються (безпосередня даність, субстанційність, дорефлексивність, горизонтність, анонімність, стихійність) мають фундаментальний характер, що дає підставу стверджувати існування тілесного апіорі, евристичне значення якого проявляється у широкому діапазоні від поглиблених досліджень сутнього тілесності до з'ясування характеру її впливу на сучасну методологічну свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар К. В. Теоретико-методологічні підходи до розгляду феномену тілесності / Збірник наук. праць. *Психологічні науки*. Том 2. Випуск 10 (91). С. 42-46. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/10_19.pdf (дата звернення 10.04.2024)
2. Гомілко О. Є. Ідеї тілесності у західній метафізичній традиції. *Наукові записки*. Том 21. С. 19-25. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/511b9a35-4ce4-479f-a240-e49b422f500b/content> (дата звернення 26.04.2024)
3. Потапенко Я. Концептуалізація гносеологічної категорії «тілесність» в сучасних культурно-антропологічних студіях. *Етнічна історія народів Європи*. 2013. № 40. С. 120-125.
4. Сидоренко Л. І. Людина як складність: проблема тілесності // Людина у складному світі. Суми. 2017. С. 31-45.
5. Сидоренко Л. І. Проблема тілесності: філософсько-етичні виміри. *Філософські проблеми гуманітарних наук: Альманах*. 2012. № 21. С. 43-48.
6. Фуко М. Археологія знання. К.: «Основи». 2003. 326 с.

REFERENCES

1. Bondar K. V. Teoretiko-metodologichni pidhody do rozglyadu fenomena tilesnosti [Theoretical and methodological approaches to considering the phenomenon of physicality]. *Psichologichni nauky*. Zbirnik nauk. prats. Tom 2. Vip 10(91). S.42-46. http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/10_19.pdf (data zvernennya 10.04.2024) [in Ukrainian]

2. Gomilko O. E. Ideyi tilesnosti y zahidniy metafizichniy traduciyi [Ideas of physicality in the western metaphysical traditions]. *Naukovi zapysky Tom 21*. S. 19-25. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/511b9a35-4ce4-479f-a240-e49b422f500b/content> (data zvernennya 26.04.2024) [in Ukrainian]
3. Potapenko Ya. Konsceptualizatsiya gnoseologichnoyi kategorii «tilesnist» v suchasnyh kulturno-antropologichnyh studiyah [Conceptionalization of the epistemological category «physicality» in modern cultural and anthropological studies]. *Etnichna istoriya Evropi*. 2013. № 40. S. 120-125 [in Ukrainian]
4. Sydorenko L. I. Ludyna yak skladnist: problema tilesnosti [Man as complexity: the problem of physicality] // *Ludyna u skladnomu sviti*. Sumy. 2017. S. 31-45 [in Ukrainian]
5. Sydorenko L. I. Problema tilesnosti: filosofsko-etychni vymiry [The problem of physicality: philosophical and ethical dimensions]. *Filosofski problemy gumanitarnykh nauk: Almanah*. 2012. № 21. S. 43-48 [in Ukrainian]
6. Fuko M. Arheologiya znannya [Archeology of knowledge]. K.: «Osnovy». 2003. 326 s. [in Ukrainian]

Pochynok Iryna Borysivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Cultural Studies
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
2, Kotsyubynskogo str., Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6845-6384

Grigorkiv-Korotchuk Iryna Romanivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Assistant at the Department of Philosophy and Cultural Studies
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
2, Kotsyubynskogo str., Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5379-4818

PHENOMENON OF PHYSICALITY IN THE CONTEXT OF PHILOSOPHICAL DISCOURSE

The relevance of this problem is due to the fundamentalization of physicality as an integrative phenomenon of the body-soul-spirit relationship, which demonstrates its growing significance in philosophy, concrete sciences, literature, art, medicine, religion, and the latest technologies. At the same time, physicality is perceived as a socio-cultural phenomenon of the unity of natural, cognitive and value dimensions of a person's existence in his self-identity and integration into the world. The interdisciplinary nature of this problem implies the purpose of the article – to reveal the attributive features of physicality as a necessary prerequisite for its philosophical interpretations. In the implementation of this goal, phenomenological guidelines and the principle of the unity of the logical and historical are methodically used, which focus on the essential understanding of the phenomena. As a result of the research, the following was found out: in the initial intuitions of the physical spirit and the spiritualized flesh physicality appears mostly negative in view of the dogma of the sinfulness of the body and the status of the body as a primary object of human trials. The analysis of physicality in epistemological contexts (New times) reveals its role in overcoming panlogism of the transcendental subject and filling it with sensory and object content; at the same time, its intention on the secondary qualities of an object is not consistent with the orientation of science towards true and universal knowledge, as a result of which physicality is relegated to the periphery of research. The shift of physicality to the anthropological plane is accompanied by its legitimation and awareness of the richness of its heuristic potential. In particular, it serves as a basis of the meaning-constitutive activity of noeso-noematic structures of intentional consciousness (phenomenology), attests to the immediate givenness, openness, transcendence, problematic nature of human existence (existentialism),

expresses the peculiarities of human existence as social coexistence and a variety of modern bodily practices.

Conclusion. *The study of physicality in various contexts of philosophical content reveals its attributes such as substantiality, pre-reflexivity, fundamentality, spirituality, horizontality, symbolism, which can be considered as a prerequisite for its in-depth study and as factors of transformation of the modern methodology of science, assuming a high probability of the formation of a new («somatic») research paradigm.*

Key words: *transcendental subject, gnosiological, dichotomies, body, physicality, existential, postmodernism, phenomenology.*